

נובמבר 2008

"בתי ספר נפרדים – פחדים משותפים"

מייק פרשקר, מייסד ומנכ"ל מכון מרחבים

רובם המכריע של הישראלים חיים בקהילות נפרדות. העובדה שכמעט כל ילדינו לומדים בארבעה זרמי חינוך נפרדים (ממלכתי- יהודי, ממלכתי-דתי, חרדי-עצמאי וממלכתי-ערבי) משקפת ומחזקת מציאות זאת. מצב זה מהווה את האתגר המבני הגדול ביותר הניצב בפני חינוך משמעותי לאזרחות משותפת, השואף לעצב חברה החשה בנוח עם כל חלקיה השונים. ההפרדה של ישראלים צעירים (וגם של מוריהם ובני משפחותיהם) מגיל גן-חובה ועד התיכון, על פי לאום (יהודים/ ערבים פלסטיניים) ומידת דתיות (חילוניים/דתיים) יוצרת העדר היכרות בסיסי – מצב היוצר דעות קדומות ומוליד פחד. פחד זה מציב מחסום פסיכולוגי מהותי בפני תחושת נוחות ביחס לרבגוניות המאפיינת את החברה הישראלית.

כמחנכים, עלינו לפתח אסטרטגיות מעשיות על מנת לגבור על אותו קשר מזיק המתקיים בין הפחד וההפרדה – וחותר תחת שאיפותינו ליצור עתיד משותף טוב יותר. ניתן לאמץ אחת – או מוטב שילוב של כמה – מהגישות הבאות לחינוך יעיל לאזרחות משותפת:

1. **בתי ספר משולבים** – ייסוד בתי ספר משולבים בהם ילמדו יחדיו אותם תלמידים אשר "באופן נורמלי" היו לומדים לחוד. לשמחתנו, קיים מספר קטן (אך הולך וגדל) של בתי ספר כאלה, לאורך שני צירים עיקריים: בתי ספר משותפים ליהודים "חילוניים" ו"דתיים", ובתי-ספר משותפים ליהודים ולערבים-פלסטיניים-ישראלים. אף על פי שהמספרים עודם קטנים, מהווים בתי ספר אלו מודלים חשובים, המסייעים בקריאת תיגר על ה"הנחה" הישראלית לפיה "ההפרדה הינה נורמלית" – ומאפשרים לנו לדמיין עתיד משותף שונה.

בזמן שבתי הספר אלה מציבים אלטרנטיבה חיובית ביותר, יש לשים לב לנטייתם להתמקד כל אחד בציר מתיחות מסויים בחברה הישראלית. למיטב ידיעתך, טרם הוקם בית ספר אשר ישקף את מלוא הרבגוניות המאפיינת את החברה הישראלית, ולכן מתמודד עם אתגר האזרחות המשותפת על מכלול היבטיו.

2. **תוכניות לימודים** – הניסיון והמחקר מצביעים על כך שהיכולת לחיות בהצלחה עם שונות היא כישור שיש ללמודו, לתרגלו ולחזקו באופן מקיף ושיטתי. על פי תפיסה זו, הערכים, הגישה והכישורים החיוניים לפיתוח יכולת זו אינם מתפתחים בטבעיות, ולא ניתן

לקחתם כמובנים מאליהם.

במציאות בה התלמידים חיים ולומדים בנפרד, וחשופים כל העת למגוון מתחים, חשוב במיוחד שתוכניות הלימודים יציגו את ה"אחרים" בחברה באור חיובי. כמו כן, חשוב שהייצוג יעשה באופן רלוונטי לכל קבוצות הגיל, לכל זרמי החינוך ובכל מקצועות הלימוד.

מכון מרחבים, בשיתוף עם משרד החינוך, שוקד על פיתוח מגוון תוכניות אשר יתמודדו עם אתגרים אלה. ואולם, המלאכה עדיין מרובה מאוד – ונראה כי הסכמה על חשיבותו המוסרית והפרגמטית של ייצוג חיובי של כל אזרחי המדינה ה"אחרים" בתוכניות הלימוד של כל ארבעת זרמי החינוך, רחוקה עדיין מאוד מהקונצנזוס.

3. פעילויות משותפות – על פי "תיאוריית המגע" (Equal Status Contact Theory), ניתן

להביא לשינוי גישה חיובי ביחס ל"אחר" על ידי "מפגשים" בין קבוצות קונפליקט, שהוכנו והועברו בצורה מיטבית. מקובל כמעט על כל הדעות שהתנאים ה"נכונים" כוללים: מיקום הוגן (למשל, מקום מפגש נייטרלי ומנחים מקרב הקבוצות הנתונות בקונפליקט), תהליך מתמשך (בניגוד לאירוע חד-פעמי) הכולל הכנה והמשכיות הולמים בקרב כל קבוצה – ולעתים קרובות (אך לא בהכרח), מטרה משותפת ובת-השגה.

אין זה מפתיע שמפגשים כאלה מציגים טווח של דילמות שעליהן, מעצם הגדרתן, אין תשובות ברורות וחד-משמעיות. דילמות אלה מצריכות חשיבה מוסרית ופרגמטית כאחד, למשל:

האם זה נכון לתכנן מפגש חילוני-דתי בשבת, מפגש שבו "יאלצו" המשתתפים החילוניים לחוות שבת דתית? בשעה שאני תומך במתן הזדמנות לתלמידים חילוניים לחוות שבת "דתית", אני סבור שלא ניתן לזמן זאת באופן הוגן ומאוזן בהקשר של מפגש חילוני-דתי. לכן, נכון יותר לקיים מפגשים אלה בימי חול.

האם יש לקיים מפגשים בין יהודים וערבים-פלסטיניים-ישראליים בשפה העברית, שפתם הראשונה של היהודים-הישראליים ושפתם השנייה של הערבים-הפלסטיניים-הישראליים? למרות חוסר האיזון הברור, אני טוען שיש לקיים את המפגשים בעברית, שכן כרגע לא קיימת אלטרנטיבה. ואולם, ניתן למתן במידה מסויימת את חוסר האיזון על ידי מפגשי הכנה והמשך מקבילים בעברית ובערבית, ועל ידי ציון הפשרה הפרגמטית בפני המשתתפים. בטווח הארוך יותר, בהחלט עלינו לשאוף ללמד יהודים-ישראליים לדבר ערבית.

4. הגברת הרבגוניות בחדרי מורים בזרמי החינוך הנפרדים. אל מול מציאות של קיום זרמי

חינוך נפרדים, שילוב מורים מרקע שונה עשוי להוות אחת האסטרטגיות המבטיחות לקידום האזרחות המשותפת במערכת החינוך. לאסטרטגיה המשלבת את המורים הטובים ביותר בבתי הספר מכל הזרמים - ללא קשר לזהותם האישית - יש פוטנציאל רב. תהליך זה עשוי לשפר את רמת ההישגים, ובה בעת להגביר את רמת הנוחות שחשים תלמידינו ביחס לרבגוניות של החברה.

בתקופה זו, מתמקד מכון מרחבים בשילוב מורים ערבים-פלסטיניים-ישראליים בבתי ספר ממלכתיים-יהודיים. יחד עם זאת, יש להתייחס להזדמנות זו באופן רחב יותר. שילוב מוצלח של מורים איכותיים מרקעים "אחרים" ותת-מיוצגים (עולים חדשים, חילוניים בבתי ספר דתיים, אנשים עם מוגבלויות גופניות, וכו') בזרמי החינוך השונים טומן בחובו פוטנציאל של שינוי קהילות בית-ספריות שלמות. הוא מציע אפשרות של שינוי עמדות, ריכוך הפרדות וחיזוק הערכה עצמית אצל קבוצות חלשות יותר בקרב התלמידים.

במידה וייושמו באופן נכון ונרחב, שילוב של אסטרטגיות אלו עשוי להכין את הדור הבא לחיות בחברה רבגונית. יחד עם זאת, אין ספק שכחברה, הגיע הזמן שנתחיל לקיים דיון מעמיק במשמעותה רבת-ההשלכות של הבחירה המשותפת ההיסטורית שלנו – לחיות וללמוד בנפרד.